

1. ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ Η ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΜΙΑΣ ΕΠΟΧΗΣ;

Μέσο: . . . . . ΤΑ ΝΕΑ

Ημ. Έκδοσης: . . . 04/02/2023 Ημ. Αποδελτίωσης: . . . 04/02/2023

Σελίδα: 1

Πρίσμα

ΤΟΥ **Λουκά Τσουκάλη**

Ο Φράνσις Φουκουγιάμα, γνωστός αμερικανός διανοητής προφανώς με γιαπωνέζικες ρίζες, είχε γράψει λίγα χρόνια μετά την πτώση του Τείχους του Βερολίνου και της σοβιετικής αυτοκρατορίας για *Το Τέλος της Ιστορίας*: ο τίτλος του βιβλίου του. Τότε ξεκινούσε μια νέα τάξη πραγμάτων στην οποία η αμερικανική ηγεμονία θα συνοδευόταν από τον θρίαμβο του καπιταλισμού και της φιλελεύθερης δημοκρατίας. Αυτό ήταν τουλάχιστον το επίσημο αφήγημα, το οποίο εν πολλοίς υιοθετούσε και ο Φουκουγιάμα, χωρίς βεβαίως να συμμερίζεται την απλοϊκότητα των επίσημων προπαγανδιστών και των οπαδών τους.

Η παγκοσμιοποίηση στη φιλελεύθερη οικονομική της εκδοχή, που ζήσαμε τα τελευταία τριάντα και περισσότερο χρόνια, ήταν και η παγκοσμιοποίηση του καπιταλισμού και των ελεύθερων αγορών. Ακόμη και το Κομμουνιστικό Κόμμα της Κίνας υιοθέτησε το καπιταλιστικό μοντέλο της οικονομίας και από αυτό το ανορθόδοξο πάντρεμα βγήκε το μεγαλύτερο οικονομικό θαύμα της Ιστορίας. Καμιά χώρα μέχρι τότε δεν είχε πετύχει μια τόσο γρήγορη ανάπτυξη που επέτρεψε σε εκατοντάδες εκατομμύρια Κινέζους να ξεφύγουν σε λίγες μόλις δεκαετίες από την απόλυτη φτώχεια, ενώ ο οικονομικός νάνος που λεγόταν Κίνα μεταμορφωνόταν σε τεχνολογικό γίγαντα. Το καθεστώς παρέμεινε βεβαίως αυταρχικό και η ηγεσία του Κομμουνιστικού Κόμματος της Κίνας φροντίζει κάθε τόσο να θυμίζει, ενίοτε με βίαιο τρόπο, τα επιτρεπτά όρια σε όποιον τολμά να αμφισβητήσει την κυριαρχία του.

Ελεύθερες αγορές, αμερικανική παντοδυναμία και ενσωμάτωση της Κίνας στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα ήταν τα τρία κύρια χαρακτηριστικά μιας εποχής που τώρα πλέον αλλάζει.

Το κράτος επιστρέφει με περισσότερο παρεμβατικό ρόλο στην οικονομία, γιατί καλείται να λειτουργήσει ως προστάτης στις μεγάλες κρίσεις που διαδέχονται η μία την άλλη. Λειτουργεί όμως και ως πάροχος κρίσιμων δημόσιων αγαθών, όπως ένα υγιές περιβάλλον σε καιρούς που η κλιματική αλλαγή μετατρέπεται σε υπαρκτική απειλή, η κοινωνική συνοχή όταν οι ανισότητες μεγάλωνουν επικίνδυνα, η δημόσια υγεία που απειλείται και αυτή από πανδημίες, καθώς και η ασφάλεια των πολιτών όσο οι γεωπολιτικές τεκτονικές πλάκες μετακινούνται προκαλώντας νέα ρήγματα στο διεθνές σύστημα.

Οι Ηνωμένες Πολιτείες συνεχίζουν να είναι η ισχυρότερη δύναμη στον κόσμο, αλλά όχι πια η μόνη υπερδύναμη. Αποτελεί η ανερχόμενη κινεζική υπερδύναμη απειλή για τους γείτονες, την Ταϊβάν ειδικότερα, και την ισορροπία δυνάμεων στην ευρύτερη περιοχή; Αυτό πιστεύουν και διακρίνουν σε υψηλούς τόνους οι αμερικανοί πολιτικοί – από τα πολύ λίγα θέματα που τους ενώνουν σήμερα σε ένα κατά τα άλλα εξαιρετικά πολωμένο πολιτικό περιβάλλον εντός της χώρας και μια βαθιά διχασμένη κοινωνία. Εκπλησσοίονται δημοσίως γιατί περίμεναν, λένε, ότι η απελευθέρωση της αγοράς θα έφερνε και τη δημοκρατία στην Κίνα. Και τώρα μιλάνε για την παγκόσμια αντιπαράθεση μεταξύ δημοκρατιών και αυταρχικών καθεστώτων, αν και η πολιτική πραγματικότητα δύσκολα στριμώχνεται σε τέτοια καλούπια. Ο ανταγωνισμός των Ηνωμένων Πολιτειών με την Κίνα παύει να είναι διπολικός οικονομικός πόλεμος που μπορεί να εξελιχθεί σε έναν επικίνδυνο φαύλο κύκλο, επικίνδυνο όχι μόνο για τη λειτουργία των παγκόσμιων αγορών αλλά της ειρηνής γενικότερα. Στις καλές εποχές, οι ιερείς της παγκοσμιοποίησης επαναλάμβαναν μονότονα

REUTERS VITALII PRUDNYI

Το τέλος της Ιστορίας ή το τέλος μιας εποχής;

ότι η κατάρνηση των οικονομικών συνόρων θα έφερνε όχι μόνον υλική ευημερία αλλά και ειρήνη. Τώρα όμως, οι πολιτικές και στρατηγικές προτεραιότητες παίρνουν ολοένα και περισσότερο το πάνω χέρι από την οικονομία. Και οι Ευρωπαίοι ειδικότερα έχουν κάθε λόγο να ανησυχούν γιατί οι δικές τους οικονομίες είναι πολύ πιο ανοικτές στις διεθνείς συναλλαγές από την αμερικανική. Ήδη τα πράγματα είναι πολύ δύσκολα μετά την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία και την ενεργειακή κρίση που ακολούθησε. Επέστρεψε έτσι ο πόλεμος στην Ευρώπη και η ευημερία απειλείται άμεσα. Το τελευταίο που χρειάζεται η Ευρώπη θα ήταν και ένας οικονομικός πόλεμος εναντίον της Κίνας.

Η ρωσική εισβολή στην Ουκρανία ένωσε τη Δύση υπό αμερικανική ηγεσία. Και η ευρωπαϊκή στρατηγική αυτονομία πετάχτηκε στα αζήττα, τουλάχιστον προς το παρόν. Ταυτόχρονα όμως, αναδείχτηκε η αυξανόμενη αυτονομία άλλων περιοχών του κόσμου και κυρίως των ανερχόμενων δυνάμεων που αρνούνται να ενταχθούν στο ένα ή το άλλο στρατόπεδο. Η Ινδία μαζί με άλλες χώρες του πάλαι ποτέ Τρίτου Κόσμου ανήκουν σε αυτήν την κατηγορία. Ακόμη πιο εντυπωσιακή είναι η συμπεριφορά της Σαουδικής Αραβίας που συχνά δεν απαντάει στα τηλεφωνήματα από την Ουάσινγκτον. Αλλά και η γειτονική μας Τουρκία βλέπει τον εαυτό της στον ρόλο μιας περιφερειακής δύναμης που, αν και μέλος του ΝΑΤΟ, θέλει να παίζει το δικό της παιχνίδι. Ριψοκίνδυνη ακροβασίας του Ερντογάν, αλλά θα είναι άραγε η εξαίρεση σε μια αναθεωρητική Τουρκία;

Όλες αυτές οι χώρες αναζητούν χώρο και ρόλο σε ένα όλο και περισσότερο πολυπολικό και άναρχο σύστημα, στο οποίο ο παγκόσμιος χωροφύλακας, δηλαδή ο Ηνωμένος Πολιτείες,

Ζούμε πιθανότατα το τέλος μιας εποχής που συνοδεύεται από μεγάλες ανακατατάξεις, τεράστια αβεβαιότητα και πολλαπλούς κινδύνους

έχει χάσει μέρος τουλάχιστον της προθυμίας και της ικανότητας που διέθετε να επιτελεί αυτόν το ρόλο. Δεν έκαναν οι Αμερικανοί συχνά καλή δουλειά με τη δύναμη που είχαν, αλλά αρκετοί υποστηρίζουν ότι η αναρχία είναι συνθήκη χειρότερη από μια ατελή τάξη πραγμάτων. Φυσικά, όλα εξαρτώνται από το αν είσαι ο δράστης ή το θύμα, ο κερδισμένος ή ο χαμένος σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση.

Ζούμε πιθανότατα το τέλος μιας εποχής που συνοδεύεται από μεγάλες ανακατατάξεις, τεράστια αβεβαιότητα και πολλαπλούς κινδύνους. Η κλιματική αλλαγή γίνεται ολοένα και πιο έντονη. Η αντιμετώπισή της απαιτεί μεταξύ άλλων διεθνή συνεργασία που όμως πολύ δύσκολα προκύπτει με τα σημερινά δεδομένα. Στην οικονομία, οι κεντρικές τράπεζες και τα αρμόδια υπουργεία υποκρέωνονται σε επικίνδυνη πλεύση ανάμεσα στη Σκύλλα του πληθωρισμού και τη Χάρυβδη της ύφεσης. Τα μηδενικά επιτόκια αποτελούν παρελθόν και το κόστος του δανεισμού ανεβαίνει. Όσο για τα χρηματιστήρια, δεν έχουν ακόμη αρχίσει να συνέχονται από το μεγάλο σοκ της χρονιάς που έφυγε με αποτέλεσμα να χαθεί ένα μεγάλο μέρος του άυλου πλούτου που είχε επενδυθεί σε αυτά. Αλλη μια φούσκα που έσκαψε; Τέλος, σε πολλές δημοκρατίες, οι πολιτικές ηγεσίες είναι και αυτές αδύναμες και κατώτερες των περιστάσεων. Αλλά μην ψάχνετε για τη λύση ανάμεσα σε δικτάτορες και δημαγωγούς, γιατί θα βρείτε κάτι ακόμη χειρότερο. Δύσκολοι καιροί! Ελπίζω να έχω σύντομα καλύτερα νέα να σας πω.

Ο Λουκάς Τσουκάλης είναι καθηγητής στη Sciences Po στο Παρίσι και ομότιμος καθηγητής στο ΕΚΠΑ. Η ελληνική έκδοση του βιβλίου του, *Η Ενπλοκή της Ευρώπης*, θα παρουσιαστεί στην Πλατεία Βουλή στις 9 Φεβρουαρίου